FEBRUARY '18

05 Day 036-329 Wk-06 MONDAY

Monday –
Tuesday –
Wednesday –
Thursday 1
Friday 2
Saturday 3
Sunday 4

02/2018

~~આદિકાલ કે નામકરણ પર વિચાર~~

डॉ. सतीश चन्द्र पाठक
सहायक प्राध्यापक, हिन्दी विभाग
एम. एम. कॉलेज, शहजादपुर।

विद्वान मानते हैं कि यह स्पष्ट किया जा चुका है कि आचार्य रामचन्द्र शुक्ल के द्वारा दिया गया नाम - 'वीरगाथा काल' सर्वमान्य क्यों नहीं हो सका। इसी क्रम में अनेक विद्वानों और समीक्षकों ने इस काल को अपने-अपने दृष्टिकोण से विभिन्न नामों से अभिहित किया है।

महापंडित राहुल सांकृत्यायन ने अपने महत्वपूर्ण ग्रंथ 'हिन्दी काव्यधारा' में उन्होंने इस काल को 'सिद्ध सामंत युग' के नाम से अभिहित किया है। उनकी मान्यता है कि इस काल में दो प्रमुख प्रवृत्तियां दृष्टिगोचर होती हैं - सिद्धों की वाणी और सामंतों की स्तुति। सिद्धों की वाणी के अन्तर्गत बौद्ध तथा नाथ सिद्धों की, खासतौर से चौरासी सिद्धों की वाणियां आती हैं जिनमें स्वयं उनके द्वारा की क्रिया एवं उनकी महिमा का विस्तार से वर्णन किया गया है। चूंकि इस काल के रचनाकारों में सिद्ध एवं नाथ सम्प्रदाय के योगियों की रचनाएं भी आती हैं, उनके नाम पर सिद्ध को अपने नामकरण में सम्मिलित किया तथा सामंतों की प्रशस्ति में भी काव्य रचे जाते थे अतः उनके आधार पर सामंतों को भी अपने नामकरण में सम्मिलित किया और नाम दिया सिद्ध-सामंत युग। कुछ विद्वान समाप्त इस नाम से भी संतुष्ट नहीं हो सके। उसके पीछे के कारणों पर ध्यान देना आवश्यक है। सर्वप्रथम तो इस नाम में ही विरोध, मालूम होता है जैसे सिद्ध सिद्ध जो स्वयं रचनाकार थे उन्हें सामंतों की श्रेणी में रखा गया किन्तु कुछ सामंत तो रचनाकार नहीं थे उन्हें भला क्यों नामकरण में सम्मिलित किया जाए। अगर सिद्ध को इस नामकरण में स्थान मिलता है तो चरणों को स्थान मिलना चाहिए। दूसरी बात

ગ્રંથ સ્વયં સ્વીકાર કરતે હૈં કિ ~~[illegible]~~ ભાષાંતર કો કેવલ હિંદી
કી ભાષા નહીં માના જા સકતા કારણ આધુનિક સામગ્રીય
ભાષાઓ કી તુલના મેં ઇસકી વાક્યરચના પંજાબી
હિંદી સે અધિક નિકટ હૈ। અતઃ ઇસકા પંજાબી
મેં વિભાજન અધિક ઉપયુક્ત હોગા। ઇસ પ્રકાર
કે વિભાજન કો આધાર માનકર ગ્રંથ કા રચનાકાલ
ઈસ્વી ૧૬૦૪ સે પૂર્વ નહીં ઠહરાયા જા સકતા।

ઇનકે વિરુદ્ધ ડૉ. રામકુમાર વર્મા ને અપને
લેખ ~~[illegible]~~ 'હિંદી સાહિત્ય: યુગ ઔર પ્રવૃત્તિયાં' મેં ઇસ
કાલ કો ચારણ કાલ કે નામ સે પુકારા હૈ। અપની પુષ્ટિ મેં વે લિખતે
હૈં કિ ઇસ યુગ કે અધિકાંશ કવિ ચારણ થે। માના હૈ કિ ઇસી કો
આધાર બનાકર ઉન્હોંને ઇસકા નામ ચારણ કાલ દે દિયા હૈ।
વિદ્વાનોં કા એક વર્ગ ઇસ નામકરણ પર પ્રશ્ન ઉઠાતા રહા હૈ ઔર ઇસ
સંબંધ મેં વિવાદ ભી ચલતા રહા હૈ। ઉનકા તર્ક હૈ કિ ઇસ કાલ
કી પુસ્તકોં મેં ચારણોં કે વિષય મેં બડે-બડે તર્ક દેને કે બાદ
ભી ચારણ કવિયોં કી પ્રામાણિક રચનાએં બહુત કમ હૈં।
ઇસીલિએ આચાર્ય શુક્લ ને ઇસે ચારણ કાલ કી બજાય આદિકાલ
કહના ઉચિત સમઝા હૈ। ઉનકા કહના હૈ કિ ગ્રંથ કી પ્રામાણિકતા
કે વિષય મેં જબતક યે સંદેહ બના રહેગા કિ ઇસકી રચનાએં કબ
કી હૈં તબતક ઇસે કિસી કાલ વિશેષ કા પ્રતિનિધિ નહીં માના જા
સકતા। ગ્રંથ કી રચનાઓં કા સમય ઉન્હોંને સં. 1375 તક હી સ્વીકાર કિયા હૈ।
સ્પષ્ટ હૈ કિ ઇસ નામ કા આધાર હી કમજોર હૈ અતઃ ઇસે સ્વીકાર
કરના કે પીછે કા આધાર હી કમજોર હૈ અતઃ ઇસે સ્વીકાર
નહીં કિયા જા સકતા।